Viatge a la Història de la Ciutat de Barcelona a través del Cementiri de Montjuïc

per Oriol Esplandiu Velasco

25 de novembre de 2012

Començaré aquesta bitàcora considerant que no he fet cap viatge llunyà, tant sols m'he limitat a visitar el passat de la meva ciutat, Barcelona, amb l'objectiu d'aprendre sobre aquells factors que van afectar més l'inici de l'època contemporània.
Concretament, he decidit visitar el cementiri de Montjuïc, armat amb una llibreta, un bolígraf i una camera i he començat a pujar les escales d'aquest espai ple d'art, i sobretot, d'Història.

El cementiri de Montjuïc va ser inaugurat l'any 1883, seguint el pla municipal del que n'era llavors alcalde, Rius i Taulet. Barcelona necessitava urgentment un nou emplaçament per enterrar-hi els seus difunts, a causa de l'explosió demogràfica i l'important creixement econòmic, que havien fet que el cementiri que fins llavors servia a la ciutat, el de Poble Nou, quedés petit. El projecte va rebre's de forma gairebé unànime, i la majoria de famílies burgeses de l'època van decidir construir-hi els panteons, mausoleus i altres espais on deixar constància del seu èxit en vida. A més, el cementiri també estava pensat per donar-hi cabuda a les persones menys apoderades, entre altres, la classe mitjana que estava creixent a la ciutat. És per això que multitud de nínxols van poblar el cementiri, donant-li un vertader aire de ciutat silenciosa.
Personalment considero que el cementiri de Montjuïc és dels més bonics i impressionants a la vista del visitant, no és el primer cop que el visito, (ni serà l'últim) però cada cop que hi vaig em sorprèn alguna cosa nova que hi trobo. Sense caure en l'obsessió industrial d'enterrar difunts, com podria ser el cementiri de Collserola, més recent; el cementiri de Montjuïc manté, sense perdre la seva utilitat d'àmplia oferta de serveis funeraris, un alt atractiu de monuments artístics de tots els tipus i inspiracions, a més de situar-hi el reguitzell de personatges més importants de la Història de la Catalunya Moderna i, és clar, de Barcelona.

Comencem el viatge tot just baixant de l'autobús que ens ha dut des de la parada de metro Paral·lel fins a la porta del cementiri, i ens trobem el que semblaria sens dubte la *plaça Catalunya* del cementiri. En un petit espai ens trobem ben bé sis panteons a banda i banda de replà entre un grup d'escales i un altre. Les principals tombes que esmento són el *Panteó de la Família Seycher*, de l'arquitecte Josep Majó Ribas, o el *Panteó Malagrida i Fontanet*, aquest últim hi descansa Manuel Malagrida i Fontanet, un important empresari tabaquer i impulsor de l'Eixample d'Olot.

Aquí podem observar el seu panteó familiar.

El més remarcable d’aquest panteó és que a cada costat hi trobem una espècie de gàrgola, defensant el panteó, adoptant la figura d’un dels animals més poderosos de l’aire: l’àliga. L’autor busca en aquesta construcció donar una senyal de fermesa i seguretat enfront de l’observador.

A continuació trobem el Panteó de la família de la Riva, encapçalada per un important empresari del tèxtil cotoner, on hi trobem una iconografia comuna en tota la burgesia de Barcelona. Al lateral del panteó, tot just a sobre d’una columna, hi ha la figura d’una bomba com la que es va fer esclatar al Liceu. En aquella època, la màxima por que tenia la burgesia catalana era la de morir en mans d’un atemptat anarquista com el que es va dur a terme al Liceu, on hi van morir multitud de persones. És per aquesta raó que al panteó de la família hi apareix una bomba rodona amb puntes com la que es va fer esclatar.

Continuem el nostre viatge fins trobar-nos un nom bastant més conegut... Rusiñol.
Sens dubte es tracta del mausoleu familiar de Santiago Rusiñol, tot i que, no obstant, no es troba enterrat en aquest espai, ja que va preferir estar enterrat juntament amb la seva dona, en un altre espai. Com bé sabem, Rusiñol va ser un dels autors modernistes més importants del panorama català. Cal afegir que investigant sobre la seva vida descobrim que ell i alguns autors més de l'època, varen fundar un grup anomenat *L'arca de Noé*, on cada integrant se'l representava amb una bèstia concreta. En aquest cas, rossinyol, l'ocell.

Al seguir per entre alts panteons de noms menys coneguts, trobem l'estàtua d'un home que, armat amb un pic, està construint la seva pròpia fossa. Aquest monument funerari fou construït per l'arquitecte Josep Balet i l'escultor Enric Clarasó i Daudí per a la família Vial i Solsona, representa un home jove, a la flor de la vida, llaurant-se un llit on restar per quan la Mort se l'emporti. A un lateral de la sepultura hi figura la frase *Memento Homo*, "recorda home", que al·ludeix al fet de què l'ésser humà ha de treballar en vida per poder ser recordat després de mort. No cal adjuntar fotografia en aquest espai, ja que és la fotografia de portada d'aquesta bitàcora. He cregut adient donar-li aquest espai predominant, ja que il·lustra perfectament la mentalitat de l'època, de l'esforç, la laboriositat i la lluita constant de l'home per ésser recordat.

Un dels escultors més assidus en la majoria de làpides d'aquest cementiri és Josep Llimona, un dels exponents més importants de l'escultura modernista de Catalunya, i evidentment, molt popular ja en l'època de creixement del cementiri, va rebre multitud d'encàrrecs per tal d'embellir les propietats funeràries de les principals famílies de Barcelona. La seva sepultura es troba també en aquest cementiri, i se la va dissenyar i fer ell mateix.

Poc abans, tenim el mausoleu de la família Fortuño i Ferrús, representada per un àngel mirant al cel i amb flors d'opi. L'opi, en la iconografia funerària és considerat el fruit de la mort, i és per aquest fet que en multitud d'escultures apareix aquesta imatge de l'opi.

El següent mausoleu que ens trobem és el de Adela Doménech Serra. Hi descansen les restes de Jacinto Félix Doménech Sastae, polític que va ocupar el ministeri de Governació el 1843, va reorganitzar el Banc de San Fernando (el que més endavant es convertiria en l'actual Banc Central) i per multitud de veus era considerat un polític progressista. Cal destacar en aquest mausoleu la imatge d'una vídua plorant el difunt, mentre aguanta una llosa amb una inscripció on apareixen els noms dels que varen fer construir aquesta escultura.
No hi adjunto fotografia per raó d'espai i perquè artísticament no hi té massa importància.

La que sí crec que cal destacar és aquesta construcció d'art neoegipci, una piràmide que recorda les piràmides dels antics egipcis, on hi reposa Pilar Serra i la seva família. Resulta sorprenent trobar una imatge així en un cementiri cristià. Podem observar com a la porta del panteó s'hi troben les inicials PS, relatives a Pilar Serra.

Nicolau Juncosa, industrial català mort a Tarragona el 1932, apareix en la següent imatge reflexionant sobre els problemes de les seves fàbriques, tant preocupat per la seva situació que no s'adona com la Mort s'està apoderant d'ell, embolcallant-lo amb un sudari per tal d'emportar-se'l al més enllà. La imatge és bastant coneguda i molt efectiva a la vista. A la part inferior esquerra l'escultor ens deixa una frase per reflexionar. *"¿...? La solució."* Va trobar la solució aquest home? I els seus hereus, van poder millorar l'estat de les seves fàbriques després de la mort del seu pare? La pregunta queda oberta.

Un altre sorprenent tòpic de la iconografia cristiana és la súplica a Déu per l'ànima del difunt, com s'aprecia en aquest cas. Al bell mig d'un espai rodejat de xiprers i diverses tombes funeràries, ens trobem una arca amb un àngel suplicant recolzat sobre aquesta, buscant la salvació del qui reposa en aquest espai. El panteó és de la família Buhigas, i és important pel seu estil modernista. És una llàstima poder contemplar com el pas del temps ha destruït pràcticament tota l'obra, tot i que l'àngel es manté ferm. A la part inferior s'hi pot veure un coixí i una catifa, fa uns anys semblava real, però a dia d'avui el clima corrosiu de Barcelona ha fet que la pedra es vagi esmicolant, tot i que conserva certa versemblança i sembla que hi pugui un dormir sobre aquell coixí.

El reguitzell d'àngels no s'acaba, i seguim ara amb un àngel desconsolat, un panteó de la família d'August Urrutia Roldàn. Aquest panteó és dels més importants del cementiri, ja que, al costat del que seria el fèretre on s'hi recolza l'àngel, hi trobem un columnar de mida impressionant amb un bonic sostre de mosaic on hi podem llegir *"tened misericordia de nosotros, señor".* El més destacable de l'obra és la posició desconsolada de l'àngel, que no hauria de plorar, per la seva condició divina, però que donada la gravetat dels fets no ho pot evitar i es deixa endur per les fortes emocions de la mort.

Per acabar aquesta processó d'àngels, el nostre camí s'atura enfront d'una bonica estàtua on es representa un àngel suspès en l'aire, equipat amb un pinzell i dibuixant sobre un medalló a la Santíssima Trinitat. L'obra és d'Eusebi Arnau i servei de repòs de la família Carbó.

I ens deixem encara multitud de mausoleus dignes de ser mencionats, sobretot de caire històric, pels personatges que hi trobem escrits a la làpida.
En aquest últim mausoleu, encara ens trobem al cinquè sector del cementiri (en total n'hi ha 15) i és difícil veure'ls tots en un dia. A més, he cregut adient mencionar només els més importants, i potser també més coneguts, per tal d'atraure al lector i convidar-lo a passar un matí tranquil a un dels cementiris més importants del país.

Per tal de fer un esbós del que vam anar veient mentre continuàvem el nostre camí, puc mencionar la tomba de la família de Joan Miró i Ferrà, pintor reconegut a nivell mundial. Aquesta propietat funerària es troba tot just a la paret que dóna a les escales que pugen cap a la Plaça de la

Fe, un espai gran i obert, sense arbres, al bell mig (vist des del plànol) del cementiri. L'interès més enllà de la bellesa i la pau que es respira en aquesta plaça es pot trobar en la quantitat de personatges històrics que hi trobem.

Tot just deixant enrere les escales on fa uns minuts hem trobat el mausoleu de la família Miró, a mà esquerra i amb unes precioses vistes al mar, veiem a l'alçada dels ulls una làpida estesa amb dos noms i llurs imatges de la cara: Miquel Badia i Josep Badia. Per qui no li sonin, aquests dos personatges van commoure l'any 1936 l'opinió pública barcelonina al ser abatuts a trets per uns pistolers de la FAI. Aquests germans eren militants del partit *Estat Català*, el partit del qual n'era líder Francesc Macià, de qui en parlarem a continuació.
Miquel havia sigut cap de la Policia de la Generalitat Republicana, i Josep era un conegut independentista de la causa catalana que, casualment, acompanyava al seu germà pel carrer quan aquests mencionats pistolers van atrapar-los i abatre'ls a trets. Van morir sense poder-se defensar, ja que no disposaven de permís d'armes, i a causa de la precipitació dels fets, no van tenir temps a fugir. No se sap gairebé res d'aquest cas, ja que poc després va esclatar la guerra i des del règim franquista existia un absolut desinterès sobre la vida catalana i a més, alguns sectors de la Catalunya de pre-guerra preferien el silenci.

En aquesta mateixa plaça, governant el centre mateix, ens trobem el panteó del President Macià, qui va proclamar la República Federal de Catalunya minuts abans que Niceto Alcalá-Zamora proclamés la 2ª República Espanyola. Cal dir que la seva mort va convocar una important manifestació; actualment reposa en aquest punt, al centre de la plaça de la fe, just rere la creu que indica el nom de la Plaça.

Seguint el camí muntanya amunt ens trobem un altar amb una creu i dos escuts esculpits a la pedra i una placa on hi diu: "*Barcelona a los soldados de su guarnición que murieron en cumplimiento de sus sagrados deberes para con la patria*". No és exclusiu d'aquest cementiri que hi hagi un monument de l'exèrcit a tots aquells soldats morts en servei. No hi ha noms, però qui la veu ja sap a qui es refereix. Hi trobem algunes ofrenes i flors en un petit espai a sota del text, segurament de familiars dels difunts.

Un altre personatge important, aquest cop tornant muntanya avall, ens el trobem per sorpresa i si som prou observadors a la Via de St. Francesc, és un nínxol on hi llegim "*Excelentísimo Señor Don Francisco De Paula Rius y Taulet, marqués de Olérdola.*" Rius i Taulet fou alcalde de Barcelona durant el període de restauració Borbònica i impulsor del cementiri on ens trobem. Responsable també de la cessió dels terrenys per la construcció del Palau de Justícia de Catalunya així com de l'enderrocament de les muralles de mar de la ciutat de Barcelona per tal d'obrir pas al passeig de Colom.

Finalment, poc abans d'encaminar-nos cap a la sortida del cementiri i prendre l'autobús que ens portarà cap a casa, fem una última para per contemplar la majestuositat del anomenat Panteó dels Francesos. Aquest monument va ser erigit per honrar els voluntaris espanyols que varen morir a la Segona Guerra Mundial defensant les posicions franceses contra Alemanya. S'hi poden llegir diversos noms gravats en la enorme pedra, entre dues estàtues en relleu, una d'elles amb corona i escut de la casa de Barcelona.

Evidentment em deixo sense visitar diverses propietats fúnebres més de renom però que sóc conscient de que hi són, i en puc fer esment aquí, com són per exemple Francesc Cambó, Àngel Guimerà, Francesc Layret, Buenaventura Durruti, Francesc Ferrer i Guàrdia, Joan Gamper, Ildefons Cerdà o Joan Salvat Papasseit.

El cementiri de Montjuïc és, doncs, una clara prova del record d'una ciutat amb molta Història, una ciutat que ha patit moltes guerres, una ciutat de canvis socials importants, i on hi resten personatges que sense ells, la Història de la ciutat hauria estat, sens dubte, molt diferent.
És per això que cal no oblidar la importància d'aquests *jardins* plens de flors, visitar-los sovint i esforçar-nos entre tots a mantenir aquests espais en el lloc que els pertoca, tal i com creien els ciutadans que van convèncer als polítics de època per construir aquest cementiri. A més, deixant de banda el vessant artístic o històric del cementiri, tot cementiri és també un espai (proper a la ciutat) tranquil, relaxant, que intenta estar en harmonia amb la Naturalesa, tot i que alguns no ho aconsegueixin, no és el cas del de Montjuïc, que gràcies al seu enfocament Modernista pot recordar el mateix Parc Güell, per la forma dels nínxols, la construcció de les escales amb pedres petites i tallades de formes diverses, etcètera.
Sé que no és una bitàcora del tot corrent, ja que no parlo de cap *ciutat* pròpiament dita, sinó més aviat d'una part oculta de la ciutat, una part que massa sovint s'oblida, o més ben dit que s'amaga al visitant curiós i al propi habitant, amb el malvat objectiu de fer oblidar el passat a l'individu.

Agrair també als organitzadors del I Congreso de Viajes, Comunicación y Aventura de la Facultat de Comunicació de la UAB, per haver-nos enriquit durant aquests dos dies que ha durat amb les diverses experiències dels seus ponents, per la seva qualitat i l'ampli repertori d'informació que ens han aportat. Al seu torn, convido al lector a que viatgi també, però en aquest cas que viatgi al més profund de la història del seu municipi, que visiti el seu cementiri.